

جلد دوم

آموزش آواز اصیل ایرانی

مولفان: مهدی کاظمی و مهدی قاسمی

دستگاه شور

بتهوون

مرکز موسیقی بتهوون شیراز

سرشناسه	: قاسمی، مهدی، ۱۳۵۸ اردیبهشت -
عنوان و نام پدیدآور	: آموزش آواز اصیل ایرانی؛ مولفان: مهدی کاظمی، مهدی قاسمی.
مشخصات نشر	: تهران: موسسه خدماتی موسیقی عارف، ۱۳۹۷-
مشخصات ظاهری	: ج:
شابم	: دوره: ۳-۴۱-۲۶۲۷-۸۰-۰۰-۹۷۹
	: ج: ۱-۶-۴۰-۲۶۲۷-۸۰-۰۰-۹۷۹
	: ج: ۲-۳-۸۳-۲۶۲۷-۸۰-۰۰-۹۷۹
وضعیت فهرست نویسی	: فایا
یادداشت	: ج: ۲ (چاپ اول: ۱۳۹۸) (فایا).
موضوع	: آواز ایرانی - دستگاهها - ردیف
موضوع	: Singing, Iranian - Dastgah - Radif*
موضوع	: آواز خوانی - آموزش - دستگاه شور
موضوع	: Singing - Instruction and study
موضوع	: موسیقی ایرانی - آموزش دستگاه شور
موضوع	: Music, Iranian - Instruction and study*
موضوع	: موسیقی آوازی - ایران
موضوع	: Vocal music - Iran
شناسه افزوده	: کاظمی، مهدی، ۱۳۴۶ -
شناسه افزوده	: کاظمی، مهدی، ویراستار
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۷ آ ۲۴ ق/۱۸۲ M182
رده بندی دیویی	: ۷۸۹/۱۶۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۹۹۲۷۲۱

تهران، خیابان جمهوری، نرسیده به میدان بهارستان، کوچه محمودی، پلاک ۳، طبقه اول

کد پستی: ۱۱۴۳۹۶۳۳۱۴

تلفن: ۳۳۹۷۶۴۳۰ و ۳۳۹۷۶۴۳۱ فکس: ۳۳۹۱۴۳۱۴

www.aref-music.com Email: info@aref-music.com

آموزش آواز اصیل ایرانی

جلد اول - ویرایش اول

مهدی کاظمی - مهدی قاسمی

ویراستار ادبی: مهدی کاظمی

طرح جلد: مهدی چابوک

نوبت چاپ: اول

سال انتشار: ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۸۵۰/۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است

۱۳	مقدمه
۱۵	مختصری از تاریخ موسیقی ایران
۲۵	اهمیت و ویژگی موسیقی ایران
۲۷	حال و هوا و اثرات روانی دستگاه های موسیقی ایرانی بر انسان
۳۱	اهمیت خواننده در موسیقی ایرانی
۳۵	پیوند شعر و موسیقی و خلق زیبایی در خوانندگی
۵۵	تحریر (غَلَت)
۷۹	مکاتب آوازی
۷۹	خاندان موسیقی
۸۷	صدا و بهداشت حنجره
۱۰۷	خوانندگی
۱۱۸	تمیز خوانی
۱۲۵	ساختار موسیقی اصیل ایران زمین
۱۲۷	تمثیل باغ موسیقی
۱۴۷	مرکب خوانی یا مرکب نوازی
۱۴۸	مُسَمای نام گوشه ها
۱۵۵	ویژگی آواز ایرانی
۱۶۹	مقامات موسیقی ایرانی
۱۷۷	دستگاه شور
۱۸۵	معرفی گوشه های مهم دستگاه شور
۱۸۶	* ردیف استاد دوامی
۱۸۷	ردیف استاد میرتاش
۱۸۹	ردیف استاد محمود کریمی
۱۹۱	ردیف استاد کمالی تهرانی و حاج آقا محمد مجرد ایرانی
۲۰۳	آموزش دستگاه شور بر اساس ردیف استاد محمد مجرد ایرانی
۲۰۳	گوشه های آوازی به نقل از استاد ابوالحسن بازوکی
۲۰۵	برنامه ی پیشنهادی درسی کلاس آواز شور دوره ی نخست
۲۴۷	برنامه ی پیشنهادی درسی کلاس آواز شور دوره ی دوم
۳۰۳	جدول ارزیابی پایان دوره ی هنرجو
۳۰۶	جدول ارزیابی هر هنرجو از نحوه ی اجرای سایر هنرجویان
۳۰۷	جدول ارزیابی فردی هر هنرجو در اجرای دروس و نمره ی اجرا
۳۱۱	معرفی صدها ترانه و اجرا در دستگاه شور
۳۸۱	اطلاعات عمومی موسیقی
۴۰۰	منابع و مراجع

مختصری از تاریخ موسیقی ایران

موسیقی سنتی ایرانی، شامل دستگاه‌ها، نغمه‌ها و آوازها، از هزاران سال پیش از میلاد مسیح تا به امروز سینه به سینه در متن مردم ایران جریان داشته و آنچه دلنشین‌تر، ساده‌تر و قابل‌فهم‌تر بوده است؟ امروز در دسترس است. بخش بزرگی از آسیای مرکزی، افغانستان، پاکستان، جمهوری آذربایجان، ارمنستان و ترکیه متأثر از این موسیقی است و هر کدام به سهم خود تأثیراتی در شکل‌گیری این موسیقی داشته‌اند...

موسیقی اقوام و ملل مختلف در قالب ملی و بومی بر اساس قواعد و مقررات خاصی تشکیل می‌شود. حوادث تاریخی، انقلاب‌ها، تمدن‌ها و ... در پی‌ریزی مبانی موسیقی سنتی و ملی سهم بسزایی دارند. کشور ایران از لحاظ موسیقی قدمت تاریخی و درخور توجهی دارد.

از آنجایی که موسیقی، هنری شفاهی است، از سایر هنرها دیرتر و کمتر به نوشته درآمده است. شرایط ناپایدار ایران به دلیل هجوم‌های مداوم قبایل و کشورهای بیگانه و نیز نابسامانی‌های داخلی موجب شد که از این نظر مستندات کافی - اگر هم وجود داشته باشد - از بین برود و باقی نماند. طبق نظریه‌های برخی مورخان مشرق‌زمین، قدمت موسیقی ایرانی را در زمان هخامنشی برآورد کرده‌اند و یکی از خط و زبان‌های هفتگانه‌ی آن دوران که عامه‌ی مردم آن را بلد بوده‌اند، احتمالاً موسیقی بوده است و آوازهایی از قبیل سوگ سیاوش را با آن خط و زبان می‌خواندند. دریغ که از این دوران اطلاعات دقیقی در دست نیست...

پس از حمله‌ی اسکندر، در زمان سلوکیان و اشکانیان، ایران تحت تأثیر تمدن یونان واقع شد و تحولی در عرصه‌ی موسیقی اتفاق افتاد؛ اما در حقیقت پایه‌ریزی موسیقی ایران به دوره‌ی ساسانیان باز می‌گردد و اسناد اولیه‌ی موسیقی اصیل ایرانی، متعلق به این دوران است.

از امپراتوری خسرو پرویز و شکوه دربارش بسیار گفته شده است. وی از موسیقی‌دانان حمایت می‌کرد و موسیقی‌دانان برجسته‌ای در زمان او رشد کردند از جمله می‌توان به رامتین، بامشاد، باربد، نکیسا، آزاد، سرکش، آزاده‌ی چنگ نواز و کنیز بهرام گور (چنگ نواز مخصوص خسرو پرویز) اشاره کرد. از میان این هنرمندان؛ باربد برجسته‌ترین چهره بود و داستان‌های زیادی در باره‌ی مهارت او در نوازندگی و آهنگ‌سازی نقل کرده‌اند. احتمال می‌رود که وی اهل مرو (جهرم) بوده و سرود

خسروانی را که سرودی مسجع است از ساخته های او می دانند. چنین عنوان شده است که این سرود به عنوان سرود رسمی در مجلس پادشاهان ساسانی اجرا می شده است.

بارید بریط می نواخت. به این ساز، عود یا رود نیز اطلاق می شده است. این ساز در ابتدا سه سیم به نام های زیر؛ میانی و بم داشت و بعد ها رشته ی دیگری نیز به آن اضافه گردید و به مرور تا پنج سیم زوج (ده رشته) هم رسید. بارید، مبتکر نواهایی است که در حضور خسرو پرویز نواخته می شد. تنظیم و سازماندهی سیستم موسیقایی یعنی هفت ساختار مقامی معروف به خسروانی و سی مقام اشتقاقی (لحن) و سیصد و شصت دستان (ملودی) را به او نسبت می دهند. شمار آنها با تعداد روز در هفته، ماه و سال تقویم ساسانیان برابر بوده است.

الحان و نواهای عهد ساسانی بی شمار بوده اند و تعداد معدودی از آن ها به دست ما رسیده است. موسیقی امروز ما به بیانی ۲۵ درصد و به ادعایی دیگر، ۱۷ درصد از آن چیزی است که از پیش وجود داشته است. در اینجا به نام برخی از این نغمات اشاره می شود:

۱) آزادوار (احتمالا منسوب به آزاده ی چنگ نواز)

۲) پالیزبان

۳) سبزبهار

۴) باخرز

۵) باروزنه

۶) باغ سیاوشان

۷) رامش خوار

۸) راه گل

۹) راهوی (مغلوب رهاوی، یکی از مقام های دوازده گانه ی قدیم که دو شعبه داشته است:

نوروز عرب و نوروز عجم و نیز منسوب به رها. احتمالا رهاب افشاری، شکلی از همین

کلمه است.)

۱۰) زاغ

۱۱) سازگری

۱۲) شادباد

- (۴۰) نهانندی
- (۴۱) نهفت
- (۴۲) بهمنجنه
- (۴۳) تیزی راست
- (۴۴) زیرخرد
- (۴۵) نیم راست
- (۴۶) چغانه
- (۴۷) پرده خُرم
- (۴۸) دیرسال
- (۴۹) پرده زنبور
- (۵۰) در غم
- (۵۱) افسر سگری
- (۵۲) تکاو
- (۵۳) گلزار
- (۵۴) خماخسرو
- (۵۵) زنگانه
- (۵۶) روشن چراغ
- (۵۷) بهار بشکنه
- (۵۸) باغ شهریار
- (۵۹) پیکرگرد
- (۶۰) گلنوش
- (۶۱) تیف گنج
- (۶۲) دیو رخش
- (۶۳) ارجنه
- (۶۴) زیرافکن
- (۶۵) سیوارتیر
- (۶۶) شیشم

یستان نیز گروه نوازندگان چنگ نواز و سازهای بادی مشاهده می شود. بیشتر اطلاعات ما از دوران پیش از اسلام ایران زمین، محدود به کتب تاریخی و اشعار سده های اول دوران اسلامی است و اطلاع دقیقی از موسیقی کاربردی و نحوه اجرای موسیقی در آن دوران وجود ندارد.

از کم و کیف نوازندگی دوران اول و دوم موسیقی ایران زمین کمترین اطلاعی در دست است. تنها نام تعدادی از گوشه های ردیف، اسامی سازها و نام هنرمندان به دست ما رسیده است همچنین تعدادی از ملودی های شناخته شده ی این دوره که بر طبق نوشته های فارابی و همت برخی هنرمندان معاصر با نوازی شده اند نیز وجود دارد. مابقی، تنها نام های بازمانده از نغمه هایی است که بدون هیچ اثری از کیفیت ملودی آنها و به صورت پراکنده در اشعار یا حافظه ها باقی مانده است...

پس از حمله ی اعراب؛ موسیقی ایران توقف کوتاهی داشت و بعد از چند سال دچار تغییراتی شد. اما در دوره ی بعد از فتح ایران توسط اعراب تا آخر دوره خلفای راشدین که در سده ی اول حکومت اسلامی حکمرانی می کرده اند انواع موسیقی ممنوع بود.

با روی کار آمدن بنی امیه؛ موسیقی؛ آزادی بیشتری پیدا کرد و از این دوران تا دوران خلفای عباسی دوره ی اوج شکوفایی موسیقی نظری و عملی ایران و اسلام است که در این دوران کسانی چون فارابی، ابن سینا، خواجه نصیرالدین طوسی، ابن زبیل، صفی الدین ارموی، عبدالقادر مراغه ای، ابوالفرج اصفهانی، اسحاق موصلی، ابراهیم موصلی، قطب الدین محمود شیرازی و افراد بی شمار دیگری در موسیقی عملی و نظری ظهور کردند که کتب و رساله های آنها در موسیقی موجود است. به طور کلی موسیقی قبل از اسلام را باید یک نوع موسیقی عملی دانست و شاید هنوز قاعده و نظمی بین صوت ها و لحن ها پیدا نکرده بودند، اما در دوره ی اسلامی، ایرانیان به تبع از قاعده های موسیقی ای که فیلسوفان یونانی طرح کرده بودند، نهضتی در موسیقی ایرانی پدید آوردند...

در دوران صفوی و قاجار، موسیقی تحت اختیار دربار بود و از اجتماع دور افتاد، اما شکل مذهبی آن در قالب تعزیه و نمایش های دراماتیک و نیز توسط نوازندگان و شاعران دوره گرد تداوم یافت و تا حدودی از موسیقی ای که در دوران اسلامی کاربرد داشت جدا شد و رنگ ایرانی این موسیقی بیشتر شد. اهمیت موسیقی در زمان صفویه را می توان در بنای کاخ چهلستون و اتاق موسیقی کاخ عالی قاپو مشاهده کرد.

خواننده گرامی

در جلد نخست این کتاب، ایده ای عام از نغمه های آوازی فاخر ایران زمین در دسترس هنردوستان قرار گرفت. این جلد (جلد دوم کتاب) اختصاص به آموزش دستگاه شور دارد که علاوه بر ارایه ی پیشنهاد طرح درس برای دو دوره ی آوازی دستگاه شور، بخش های متنوع دیگری از جمله اطلاعات عمومی و تاریخی موسیقی را نیز تا حدودی در اختیار مخاطب قرار می دهد. در انتهای این جلد نیز صدها کار اجرایی در دستگاه شور معرفی می گردد که خود می تواند مرجعی ارزشمند برای هنرجویان و مدرسین محترم این گوهر ملی ایران زمین باشد. امید داریم که با توجه پروردگار و حمایت اساتید و هنردوستان گرامی، کمبودهای احتمالی موجود در کتاب رفع شود و از مخاطبان ارزشمند این کتاب درخواست داریم تا ما را از نظرات اصلاحی خود بی بهره نگذارند.

انتشارات موسیقی عارف

مرکز موسیقی بتهوون شیراز